

Valences temporal tuning fork in novel *One Hundred Years of Solitude* by Gabriel García Márquez

Valences du diapason temporel dans le roman *Cent ans de solitude* de Gabriel García Márquez

Valențele diapazonului temporal în romanul *Un veac de singurătate* de Gabriel García Márquez

Victoria BARAGA

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău,
Facultatea de Filologie, Catedra de Istorie și Teorie Literară,
str. Ion Creangă, nr. 1
E-mail: victoriabaraga@gmail.com

Abstract

Class time is experiencing a particularly wide spread in different spheres of human manifestation: in science and art, religion and everyday life. During World Literature the time becomes subject to interest. Colombian writer Gabriel García Márquez in his creation, but especially in the novel One Hundred Years of Solitude, with great talent show time category. In the present investigation, based on the content quality of time and in the figurative image of the movement, we deduced the most representative forms of temporal in garciamarquezian novel. We disclose specifics forms of macondiense time: Time of sacred history, Time of eternal return, Historical time and Apocalyptic time. Originality of macondian time consists of temporal relationship between these forms, the magic of virtualization game and their updates. And while macondian prodigious time impresses just by strength revealing of the imaginary area.

Résumé

La catégorie du temps connaît une vaste dispersion dans les différentes sphères de la manifestation humaine: la science et les arts, la religion et la vie quotidienne. La littérature mondiale accorde au temps un intérêt différent. C'est et le cas de l'écrivain colombien Gabriel García Márquez. Dans toute sa création, et surtout dans le roman Cent ans de solitude, avec beaucoup de talent, le romancier traite la catégorie du temps. Dans la présente étude, fondée sur la qualité du contenu de temps et sur l'image figurative du mouvement, nous avons déduit les formes temporelles les plus représentatifs du roman garciamarquezien. Nous avons établi les spécificités des formes temporelles macondiennes: Le temps de l'histoire sacrée, Le temps de l'éternel retour, Le temps historique et Le temps apocalyptique. L'originalité du temps macondien consiste dans la relation entre ces formes temporelles, dans leur magie du jeu et leur mises à jour. C'est pourquoi le prodigieux temps macondien impressionne juste par la force révélatrice de l'imagérie.

Rezumat

Categoria timpului cunoaște o răspândire deosebit de vastă în diferite sfere ale manifestării umane: în știință și în artă, în religie și în viața cotidiană. Pentru literatura mondială timpul devine obiectul unui interes deosebit. Scriitorul columbian Gabriel García Márquez în creația sa, dar în special, în romanul Un veac de singurătate, cu deosebit talent prezintă categoria timpului. În investigația de față, pornind de la conținutul calitativ al timpului, cât și de la cel al imaginii

figurative a mișcării, am dedus formele temporale cele mai reprezentative din romanul garciamarquezian. Am dezvăluit specificitățile formelor temporale macondiene: Timpul istoriei sacre, Timpul eternei reînțarceri, Timpul istoric și Timpul apocaliptic. Originalitatea timpului macondian constă raportul dintre aceste forme temporale, în jocul magic al virtualizărilor și actualizărilor acestora. Iar prodigiosul timp macondian impresionează tocmai prin forța revelatoare a zonei imaginarului.

Keywords: *sacrality, eternal return, time, history, apocalypse.*

Mots-clés: *sacré, éternel retour, le temps, l'histoire, apocalypse.*

Cuvinte-cheie: *sacralitate, eterna reînțarcere, timp, istorie, apocalipsă.*

Introducere

Timpul constituie o dimensiune pe cât de contraversată, pe atât de frecvent utilizată. Categoria timpului cunoaște o răspândire deosebit de vastă în diferite sfere ale manifestării umane. Odată cu metamorfozele spirituale ale epocilor se modifică și receptarea dimensiunii temporale. Cultura premodernă marcată de receptarea religioasă, concepea timpul ca pe o categorie mitică, de sorginte divină. Gândirea modernă, însă, care vede lumea prin prizma laicității, solicită explorarea temporalității, adică receptarea scurgerii timpului unei entități. Pe când, mentalitatea postmodernă este interesată de ipostazele neordinare ale timpului, intuitiv căutând ieșirea din timpul cotidian.

Omului contemporan încep să i se dezvăluie complexitatea și diversitatea structurilor temporale ale micro- și macro-cosmosului. O serie de concepte și teorii postmoderne se îndepărtează considerabil de științele clasice, apropiindu-se mai degrabă de domeniul fantasticului. Descoperirile fizicii cuantice confirmă prezența unei alte realități, cu care coexistăm și de care depindem: e vorba de universul mic, sau dacă e să ne referim la timp, universul scurt [1]. Cât ar fi de surprinzător, dar microfizica confirmă fenomenul reversibilității temporale în lumea microparticulelor. La rândul său, psihologia transpersonală aduce argumentele unor experiențe ce transcend dimensiunea spațio-temporală, pe care obișnuim să o numim obiectivă, cunoscând existența altei constituii temporale [2]. Medicina vine și ea cu experiența morții clinice, care confirmă existența altor coordonate spațio-temporale dincolo de lumea, pe care o cunoaștem și în care ne manifestăm [3]. Biologia cuantică conchide că ADN-ul reprezintă o încifrare a temporalității [4]. Noua știință uimește prin revelațiile recente, care oferă niște adevăruri tangente cu cele ale teologiei.

Scriitorul și filosoful evreu francez, Henri Bergson pune problema scurgerii timpului și a diferenței calitative a fiecărei clipe trăite [5]. Iar renumitul filosof și fenomenolog german, Martin Heidegger raportează noțiunea de timp la cea de ființă [6]. În secolul al XX-lea timpul este un important subiect de meditație atât pentru filozofie și știință, cât și pentru artă. Se pune problema interiorizării și a dimensiunii metafizice a timpului. Obiectul unui interes deosebit devine timpul existențial, timpul trăit precum și raporturile timpului cu persoana umană. Romanul *În căutarea timpului pierdut* al scriitorului francez Marcel Proust – unul dintre inovatorii tehnicii românești – ilustrează într-o formă artistică concepția bergsoniană a timpului ca durată, ca devenire continuă, care prin natura sa este vie și creatoare, iar trăirea duratei are un caracter individual [7]. În romanul *Muntele vrăjit*, romancierul german Thomas Mann, pune problema vitezei scurgerii timpului, care depinde de vârsta individului, de climatul spiritual sau de starea sufletească momentană [8]. Însă, abordarea temei timpului depășește spațiul european, bunăoară, merită atenție dezvoltarea acestei teme în spațiul literar hispano-american deosebit de prolific în secolul al XX-lea.

În climatul cultural hispano-american există o continuitate între tradiție și inovațiile secolului al XX-lea [9]. Observăm o necesitate firească a spiritelor creatoare de a reveni la mitologie. Se explorează diverse modalități narative ale transrealului: „*realismul magic*” – formulă eminentă autohtonă, „*realismul fantastic*” și „*realismul miraculos*”. Se abordează un șir de subiecte axate pe tema eului: criza valorilor intelectuale și spirituale, condiția umană, misterul realității și al

personalității, însingurarea individului, lupta împotriva tabuurilor morale, familiarizarea cu moartea. Printre aceste teme un loc important o deține sondarea temei timpului. Pe teritoriul Americii Latine, Jorge Luis Borges a fost cel care a implementat ideea varietății formelor temporale în literatura cultă. Într-un interviu J.L.Borges reflectă: „Cred că problema timpului este problema esențială. Problema timpului implică și problema eului căci, până la urmă, ce este eul? Eul este trecutul, prezentul și anticiparea timpului ce va să vină, a viitorului. Aceste două enigme, aceste două ghicitori constituie problemele esențiale ale filosofiei” [10].

Vastitatea intelectului borgesian, profunzimea inteligenței sale, precum și spiritul său inventiv au făcut ca opera lui J. L. Borges, alături de valorile gândirii mitice, să devină izvor de inspirație pentru generațiile ulterioare, în care timpul și temporalitatea nu sunt doar prezente, ci devin subiecte (J. Cortázar, M. A. Asturias, V. Llosa etc.) și chiar personaje romanești, cum e cazul lui Gabriel García Márquez. Scriitorii pun problema interiorizării și a dimensiunii metafizice a timpului. Obiectul unui interes deosebit devine timpul existențial, timpul trăit precum și raporturile timpului cu persoana umană.

Formele temporale la Gabriel García Márquez

Scriitorul columbian Gabriel García Márquez [11] explorează cu succes tema timpului. În spațiul mitico-poetic al faimosului roman *Un veac de singurătate* prezența fenomenului temporal este captivantă, dar și semnificativă. În roman se relatează epopeea neamului Buendía de la întemeierea satului Macondo până la sfârșitul său apocaliptic. Durata timpului cronologic este de aproape un veac, în care se succed șapte generații ale progenitorilor acestui neam: José Arcadio Buendía și Úrsula Iguarán. Urmașii acestora sunt personaje originale, care posedă trăsături pur individuale, dar care, în același timp, manifestă substratul genetic moștenit. Relatarea destinului localității Macondo îmbină armonios motivele mitico-fabuloase cu cele real-istorice. Intertextualitatea romanului nu pregetă să facă trimitere la legendele biblice, la cele greco-latine, precum și la cele autohtone, pe de altă parte, se amintește și de istoria Columbiei sau cea a Americii Latine. Aceste suprapuneri contribuie la constituirea unui timp unitar și complex, dar de care iai cunoștință treptat, cunoscând diferite fațete ale acestuia.

Pe parcursul întregii opere, timpul este o prezență continuă ce se află în perpetuă activitate. Timpul macondian ființează. El este marcat de individualitate. Acest fapt ne determină să facem afirmația că timpul, în romanul *Un veac de singurătate*, este un personaj, deoarece are o funcție structurantă. Autoritatea timpului în acest spațiu este copleșitoare. Atât naratorul cât și personajele diegezei îl personifică calificându-i trăsăturile ființării sale.

<i>Extremele temporale</i>	<i>Componentele mișcării</i>	
	<i>dinamic</i>	<i>static</i>
<i>Marele Timp (Eternitatea)</i>	Timpul circular	Timpul sacru
<i>Timpul</i>	Timpul linear	Timpul profan

Fig. 1.

În cercetarea timpului macondian este necesar să ținem cont de varietatea calitativă, dar și de unitatea acestuia, deoarece el este asemeni unui organism. Unitatea sa ne determină să stabilim arhetipul timpului macondian, care se țese din temporalități simultane și succesive.

În romanul lui García Márquez observăm interconectarea dimensiunilor temporale. De aceea, formele temporale trebuie obținute prin metoda deducției din interferența celor patru elemente esențiale regăsite în roman: timp/eternitate, dinamic/static. Vom primi două forme temporale calificative și două figurative: Timpul sacru/ Timpul profan, Timpul circular/ Timpul linear. Vezi fig. 1. Pentru a obține niște forme temporale mai complexe, care ar îmbina aspectul formal cu cel conținutist, vom repeta operația cu formele temporale rezultate. Vezi fig. 2. Astfel, am dedus că *Timpul istoriei sacre* (linear-sacru), *Timpul eternei reîntoarceri* (circular-sacru), *Timpul istoric* (linear-profani) și *Timpul apocaliptic* (circular-profani) sunt patru forme temporale cardinale ale timpului macondian. Acestea sunt patru ipostaze spirituale ale acestui personaj.

<i>Timpuri figurative</i> \ <i>Timpuri calificative</i>	<i>Timpul sacru</i>	<i>Timpul profan</i>
<i>Timpul linear</i>	Timpul istoriei sacre	Timpul istoric
<i>Timpul circular</i>	Timpul eternei reîntoarceri	Timpul apocaliptic

Fig. 2.

René Guénon, filosof și gânditor esoteric francez, în studierea raportului calitate-cantitate, aduce o lămurire asupra termenilor de unitate și multiplicitate în lumea fizică și în cea meta-fizică [12]. Concepția dată poate fi aplicată și formelor timpului macondian. Vom observa între ele un raport de similitudine în plan calificativ: Timpului istoriei sacre îi corespunde „unitatea de sus”, Timpului eternei reîntoarceri – „multiplicitatea de sus”, Timpului istoric – „unitatea de jos” și Timpului apocaliptic – „multiplicitatea de jos”. Această concordanță va elucida oarecum caracterul formelor timpului macondian.

În continuare, urmează să cercetăm aceste forme temporale, observând specificitatea lor, precum și situațiile actualizării lor.

Timpul istoriei sacre

Timpul și mitul sunt fenomene complexe și subtile, care sunt unite prin coexistența, dar și prin interferență funcționalității lor. Timpul menține ființarea mitului, iar mitul reprezintă timpul. De fapt, timpul este un concept mitic fundamental. Se poate vorbi despre o întreagă mitologie a timpului, în care gama calificativă a timpului se extinde de la timpul preistoric, trecând prin variatele sale forme, spre anihilarea timpului.

Scriitorul român Mircea Eliade – filozof și istoric al religiilor – numește mitul *istorie sacră* [13], considerând că el de principiu relatează un eveniment al începuturilor, de aceea cosmogonia este un obiect predilect al miturilor. Iar dimensiunea temporală a mitului este lumina revelației și a creației. Grație suprapunerii de lumini, acest tip de mit este capabil în mai mare măsură să dezvăluie sacralitatea. Trecerea gradată din lumină în lumină oferă mitului șansa de a manifesta simultan două calități esențiale – sacru și misterul. În același timp, istoria sacră a mitului cosmogonic poate să reprezinte chiar însuși natura timpului mitic sau, mai exact, al realizării mitului.

Pornind de la teza filosofului și semiologului francez, Roland Barthes, precum că mitul este un „sistem semiologic secund” [14], vom explicita că ceea ce numim istorie sacră nu este o istorie sacralizată, adică sacralitatea devenind o calificare postumă ci exact invers. E vorba de o sacralitate ce ia configurația unei istorii. Această istorie nu este o istorie fizică, mai degrabă, este un miraj, iar

configurația lineară a acestui timp nu este factuală ci iluzorie. Aspectul convențional al istoriei ține de reminiscența ideii de consecutivitate, iar componenta esențială a acestei forme temporale fiind totuși sacralitatea. Timpul istoriei sacre, care reprezintă „*unitatea de sus*”, este un timp mitic, generator de viață și energie. Fiind un timp creator de lumină, este aentropic.

În romanul „*Un veac de singurătate*”, Timpul istoriei sacre este prezent atât în forma sa explicită cât, mai ales, în cea implicită. Nararea începe printr-o sugestie limpede a unui timp preistoric. Acest timp este exclusiv virtual, iar virtualitatea în lumea manifestării fizice nu poate fi reprezentată decât prin sugestie. Garacía Márquez găsește o modalitate de a-l indica prin asemuirea pietrelor râului cu niște ouă preistorice, oul – ca element mitic – semnificând androginia, adică unitatea primordială a contrariilor.

Timpul cosmogonic este sugerat de nouitatea acestei lumi în care „*multe lucruri nici nu aveau încă nume*” [15], dar și de clădirea casei lui José Arcadio Buendía, care a servit drept model pentru celelalte construcții și a constituit un început al acestei lumi noi [16]. Atmosfera unui timp paradisiac este reprezentată de castanul uriaș din curte, de „*o grădină bine cultivată și un ocol în care trăiau pașnic caprele la un loc cu porcii și găinile*” [17], de repartiția echitabilă a luminii solare dar și a râului răcoritor și, mai ales, de păsările cântătoare, care înviorau viața noii lumi macondiene.

Element, dar și întruchipare a funcției genezice, nașterea este des întâlnită pe parcursul întregului roman. Acest fenomen este receptat ceremonios de către personajele romanului. Astfel, se acordă o deosebită atenție numirii sau botezării noului născut. Modul în care i se pune numele, e ca și cum ar fi avut un nume dat dintotdeauna.

Fiind un timp preponderent virtual, mărturia existenței sale se înfățișează prin miracol. Miracolul este uimitor și tulburător prin profunzimea adevărului cel conține într-o formă deghizată. De aceea „*miracolul nu e inconsecvență, ci consecvență supremă*” [18]. În romanul lui García Márquez întâlnim o mulțime de miracole, precum înălțarea la cer a frumoasei Remedios sau învierea și întinerirea lui Melchiade, ca miracol de inversare a cursului temporal. Prin aceste exemple sacralitatea iese din travestire și își anunță prezența. Pe parcursul romanului *Un veac de singurătate*, Timpul istoriei sacre este întâlnit atât în forma sa explicită cât, mai ales, în cea implicită. Toți bărbații neamului Buendía, ce purtau numele de Aureliano, aveau darul și sentimentul premoniției.

Misterul lumii transcendente se manifestă în fenomenele genezice, dar și în palpitarea vieții, care se datorează elementului eterogen. Timpul istoriei sacre îl întâlnim atât în substratul mitemelor, care împânzesc romanul, cât și în sentimentul revelației mitice, care constituie o întrezărire a creației supreme și care devine un izvor al creației umane. Afectul reprezentativ al Timpului istoriei sacre este: iubirea. Chiar dacă în roman nu întâlnim o adevărată iubire, totuși toate celelalte sentimente se nasc din ea și în raport cu ea.

Timpul eternei reîntoarceri

Cea de-a doua formă temporală este Timpul eternei reîntoarceri. Ea reprezintă „*multiplicitatea de sus*”. Timpul eternei reîntoarceri tinde în continuu către acel mister, care generează legități, el constituie amintirea și revenirea la plenitudinea timpului primordial. Timpul eternei reîntoarceri reprezintă mecanismul infiltrării Timpului istoriei sacre în Timpul istoric întru regenerarea continuă a lumii. Și dacă Timpul istoriei sacre se înfățișează prin revelația sacralității, Timpul eternei reîntoarceri presupune necesitatea și revenirea la actul revelării. Eterna reîntoarcere nu repetă faptul fizic, ci „*gestul arhetipal*”, reprojectând același principiu.

Dacă conștiința mitică proclamă ideea eternei reîntoarceri, atunci, conform aceluiași principiu, în mod implicit, se recunoaște existența timpului invers. Faptul reîntoarcerii la „*unitatea de sus*” necesită posibilitatea reversibilității temporale. Timpul reversibil presupune principiul revitalizării, care poate să încetinească sau chiar să stopeze procesul entropic. Acest fenomen, la nivel de imagine mitică, se conturează ca întinerire – o parcurgere de la bătrânețe la tinerețe.

Prin urmare, Timpul eternei reînțoarceri prin natura sa este anti-entropic, el constituie rezervorul arhetipurilor potențiale întru actualizare. Astfel, Timpul eternei reînțoarceri poate fi reprezentat grafic drept o mișcare pulsatoare dinspre centru spre circumferință și invers, adică dinspre și înspre revenirea la centrul primordialității.

La baza acestei forme temporale se află o legitate promotorie a unui depozit informativ, care poate fi asociat memoriei umane. Memoria ca element mitic depășește zona cercetării psihologice, căci dincolo de domeniul fizic îi sesizăm prezența în spațiul meta-fizic. Este interesantă inversia valorică memorie-uitare, care depinde de ponderea semantică și existențială a mitului. Dacă în unele mituri uitarea este acel mister, care face suportabilă existența omului, în miturile escatologice memoria aduce revelația sacralității.

În roman, această formă temporală o regăsim în expresia memoriei ereditare a neamului Buendía atât la nivel genetic, în caractere, chipuri, trăiri, cât și la cel al amintirilor, urmașii recunoscând lucruri pe care nu le-au văzut niciodată. De exemplu, Aureliano al Doilea în laboratorul de alchimie îl recunoaște pe Melchiade, deși nu știa nimic despre existența lui. *„Aureliano al Doilea îl recunosc imediat deoarece amintirea aceea se transmisese din generație în generație și, pornind de la amintirea bunicului, ajunsese până la el“* [19]. Aceeași stare o trăiește și Aureliano Babilonia. *„Într-o amiază fierbinte, puțin după moartea gemenilor, văzu cum se desprinde din reverberația ferestrei moșneagul lugubru cu pălăria lui cu boruri ca niște aripi de corb, ca o materializare a unei amintiri sădite în memoria lui cu multă vreme înainte de a se naște“* [20].

Eterna reînțoarcare nu e reproiectarea aceluiași element, ci a aceluiași principiu [21]. Repetiția stă la baza Timpului eternei reînțoarceri, dar e necesar să nu ignorăm un fapt deosebit de important și anume că diferența este partea integrantă a repetiției [22], *„diferența locuiește în repetiție“* [23]. Eterna reînțoarcare nu poate fi concepută drept o simplă oglindire a lucrurilor, ea este regeneratoarea lor. Filosoful-poststructuralist francez, Gilles Deleuze confirmă valoarea creatoare a eternei reînțoarceri printr-o întrebare retorică: *„și ce-ar fi veșnica reînțoarcare, dacă s-ar uita că e o mișcare vertiginoasă, că e înzestrată cu puterea de a selecta, de a expulza ca și de a crea, de a distruge ca și de a produce, și nu de a face să se reînțoarcă Același în general?“* [24].

Fenomenul repetiției este întâlnit destul de des în spațiul românesc. Însă nu orice repetiție ține de eterna reînțoarcare, ci numai cea care reconfirmă arhetipurile. Cel mai evident și convingător exemplu este însăși spița neamului Buendía, ai cărei membri reprezintă materializarea multiplă în diverse impostaze ale aceleiași gene, astfel, încât urmașilor le poți ușor desluși identitatea rudeniei. Asemănarea lor devine mai prominentă în situațiile limită a ființării lor. Bunăoară, Aureliano al Doilea: *„o căuta ca un nebun. Dând dovadă de o temeritate tot atât de grozavă ca și aceea a lui José Arcadio Buendía atunci când trecuse munții pentru a întemeia Macondo, de un orgoliu la fel de orb ca acela al colonelului Aureliano Buendía când dezlănțuise toate războaiele sale inutile, de o tenacitate la fel de nesăbuită ca aceea a Úrsulei în tot timpul cât asigurase supraviețuirea stirpei, așa a căutat-o Aureliano al Doilea pe Fernanda, fără să se descurajeze o singură clipă“* [25].

O modalitate artistică, care redă sentimentul mitic al Timpului eternei reînțoarceri, este faptul asemuirii sentimentului morții cu cel al nașterii, așa cum făcea Úrsula adresându-i-se colonelului Aureliano Buendía, în ziua în care îl păștea pericolul morții.

Timpul este, în primul rând, o dimensiune mitologică, de aceea este necesar să ținem cont de viziunea mitică asupra timpului, conform căreia există două circuite temporale, care ar avea sensuri opuse. *„dimensiune mitologică timpul poate avea două circuite, fie geometrice paralele, fie în canal unic, unul mereu străbătut de celălalt: un timp ireversibil și un timp reversibil, ambele având capacitatea potențială, sub influența unor factori divini sau măcar supranaturali de a funcționa, deși foarte rar, chiar și cuprinsul aceleiași entități“* [26]. Timpul reversibil în nici un caz nu trebuie înțeles ca un film proiectat în ordine inversă, această tălmăcire nu ar fi decât o profanare a conceptului mitic. Timpul reversibil presupune principiul revitalizării, care la nivel de imagine mitică se conturează ca întinerire, ca o parcurgere de la bătrânețe la tinerețe. Acest timp este timpul viului și se compune din eterogenitate. De aceea el nu poate fi măsurat în parametrii omogenității

timpului ireversibil. Ideea a două timpuri inverse este lansată în plan științific de către filosoful și logicianul român de limbă franceză, Ștefan Lupașcu, care le numește timp pozitiv și timp negativ. „*Este vorba deci de două tipuri inverse, corespunzând la două lupte inverse împotriva contradicției și la două orientări inverse spre o necontradicție progresivă. Timpul pozitiv este timpul identificării, al actualizărilor unor identificări. Timpul negativ este timpul eterogenizării, al actualizărilor unor diferențieri. Temporalitatea este dialectică*“ [27].

Tentația reversibilității temporale o întâlnim în preocuparea personajelor pentru întinerire, nemurire sau cel puțin pentru imortalizare. În romanul mitico-poetic *Un veac de singurătate* nu lipsește nici timpul reversibil. Acest timp este ilustrat în mai multe moduri. Personajul care avea forța de a domina timpul este Melchiade. Pe lângă faptul că supraviețuise tuturor cataclismelor și pericolelor de pe fața pământului, după ce murise, a hotărât să se întoarcă în lumea celor vii rămânând în Macondo. Sau alt exemplu de reversibilitate: în vis José Arcadio Buendía, parcurge și el drumul înspre și dinspre moarte. „*Atunci se întorcea din cameră în cameră, se trezea pe măsură ce venea înapoi, parcurgea drumul invers și-l găsea pe Prudencio Aguilar în camera realității*“ [28]. Un alt personaj care nu cunoaște îmbătrânirea este frumoasa Remedios. Ea rămâne indiferentă la absorbția timpului profan, de aceea a și fost răpită de către acel vânt misterios din lumea macondiano-apocaliptică.

Timpul ca dimensiune mitică pare a fi misterios doar fiind raportat la timpul spațializat, însă după cum afirmă Jean-Pierre Vernant: „*timpul ciclic nu este mai puțin temporal decât timpul linear*“ [29].

Timpul istoric

A treia formă temporală macondiană este Timpul istoric. El este un timp al succesiunii factuale a evenimentelor, adică este un timp fluid. Iar fluiditatea presupune mișcare și direcție. În această privință, putem afirma că această formă temporală se supune legii entropiei. Prin urmare, este un timp ireversibil, adică e vorba de o asimetrie între trecut și viitor. „*Dacă entropia explică „săgeata timpului”, atunci istoria nu se poate sustrage legii entropiei*“ [30]. În același timp „*procesele ireversibile sunt deci o sursă de coerență*“ [31].

În romanul *Un veac de singurătate* fluxul timpului este evident prin succesiunea evenimentelor sau a grupurilor de evenimente și prin succesiunea generațiilor.

Omul vrea să încadreze timpul – dimensiune a ființării – în parametrii gândirii sale, în ordinea lucrurilor percepute de el. În acest mod, limitele gândirii pot cuprinde doar forma exterioară a timpului. Nu doar în spațiul macondian, Sincronizarea ceasurilor creează impresia sincronizării destinelor și, prin urmare, constatarea unui destin comun.

Abstractizarea și manipularea timpului duce la desacralizarea și chiar la răsturnarea conceptului de timp. În acest mod, bazându-se pe silogisme false, s-a ajuns la niște concluzii aberante: „*guvernul conservator, susținut de liberali, era pe cale să reformeze calendarul pentru a permite fiecărui președinte pentru a rămâne la putere timp de o sută de ani*“ [32].

În pofida exagerărilor de acest gen, lumea macondiană măsoară timpul cu evenimentele sau cu durata evenimentelor, iar când acestea devin unitate – cu durata dintre ele. Coordonatele temporale cronologice sunt semnificative atât prin faptul că sunt imparțiale, cât și pentru că sunt eclipsate de varietatea valorică a evenimentelor, care se împletesc pe parcursul romanului.

Deoarece procesul istoric nu poate fi redus la cauzalitatea exterioară, remarcăm o prelungire implicită și una explicită a trecutului în prezent. Cea dintâi cuprinde atât caractere, gesturi, aerul de solitudine moștenite, cât și povara păcatelor. Cealaltă se referă la memoria, care reține nu esența lucrurilor, ci manifestarea lor, adică fenomenele trecătoare. În romanul garciamarquezian întâlnim ambele tipuri de prelungire a trecutului în prezent: *implicit și explicit*.

Tipul *explicit* presupune „*prezența trecutului în conștiința despre trecut a prezentului*“ [33]. Prin urmare, e vorba de o prelungire a trecutului în prezent, grație memoriei, care ar cunoaște istoria, adică ordinea explicită a prezentului. Acest tip de memorie reține nu esența lucrurilor ci

manifestarea lor, adică fenomenele trecătoare. Devenind „*funcția timpului, memoria nu mai poate pretinde să reveleze existența și adevărul și nici nu mai poate asigura o adevărată percepere a trecutului. Ea este în noi nu atât izvorul unei cunoașteri autentice, cât semnul neîmplinirii noastre: ea reflectă lipsurile condițiilor de muritor, incapacitatea noastră de a fi inteligență pură*“ [34].

Primul macondian, care și-a dat seama de imperfecțiunea memoriei umane, a fost José Arcadio Buendía. Atunci când țigani aduseseră „*mii de născociri, atât de ingenioase și de neobișnuite [...] José Arcadio Buendía ar fi vrut să inventeze o mașină de memorat, ca să nu uite nici una din ele*“ [35]. Memoria *explicită* a trecutului se uzează tot mai mult. Se uită cine a fost întemeietorul satului Macondo. Se uită că a existat legendarul colonel Aureliano Buendía. Includerea numelui său în manualele școlare nu memorează importanța sa istorică, dimpotrivă, este considerat o invecție politică. Drept metaforă a superficialității memoriei umane se declanșează molima insomniei, ea sugerează ancorarea omului în rețeaua materialității.

Prelungirea *implicită* a trecutului în prezent „*se întinde la tot anteriorul, care este încă viu în noi, care ne este propriu, care ne domină, dar care nu este simțit ca anterior*“ [36]. Această formă de reținere a trecutului își găsește locul la un nivel mai profund al memoriei și, prin urmare, mai statornic. „*Trecutul se stratifică într-o succesiune de vârste. Aceste vârste formează timpul de demult, dar ele nu încetează să existe încă, unele chiar sa aibă o realitate superioară celei pe care o au prezentul și neamul oamenilor actuali*“ [37].

Sângele filiației neamului Buendía, indiferent de cunoștințele acestora, nu-și uită paternitatea continuând perpetuarea spiței. Pe lângă, caractere, gesturi și chipuri, genele sângelui înrudit al lui José Arcadio Buendía și al Úrsulei Iguarán transmit, din generație în generație, aerul de solitudine, care le marchează descendenților gradul de rudenie. O prelungire *implicită* a trecutului este povara vinei păcatelor paternale, care se intensifică pentru că nu au fost ispășite și pentru că au fost multiplicat. De aceea, am putea spune că păcatul uciderii lui Prudencio Aguilar a fost cauza nașterii unui Buendía cu coadă de purcel.

Însuși spațiul macondian este o prelungire *implicită* a trecutului. Alegerea acestui loc pentru întemeierea unei noi localități îi aparține lui José Arcadio Buendía, care constituie și împlinirea predestinării. Macondo a fost locul însemnat pentru nașterea animalului mitologic. Chiar și migdalii sunt un fapt al istoriei *implicită*. „*Cu mulți ani mai târziu, când Macondo nu mai era decât o adunătură de barăci de lemn cu acoperișul din tablă, pe străzile cele mai vechi mai dăinuiau migdalii, ciopârțiți și plini de praf însă nimeni nu mai știa cine i-a sădit*“ [38]. Prelungirea *implicită* a trecutului în prezent, pe lângă faptul că este o istorie spirituală, este și o sedimentare spirituală, adică este canalul de comunicare între Timpul istoric și Timpul istoriei sacre.

Fluiditatea continuă a Timpului istoric ocultează eternitatea, în prim plan iese scurgerea cronologică a timpului, iar ființarea conform unui astfel de principiu ancorează personajele în timp, fapt ce aduce la pierderea discernământului, preferința crescândă spre non-valoare, degenerarea spiței neamului Buendía. Timpul istoric macondian este timpul „*unității de jos*”, este linearitatea temporală, orientată vectorial înspre viitor. Limitarea vieții conștiente doar la linearitatea Timpului istoric creează iluzia unei vieți scurte, dar și la propriu o scurtează, atunci când ea nu este regenerată prin sentimentul sacru. Așadar, Timpul istoric este entropic și, prin urmare, un timp al actualului.

Timpul apocaliptic

Timpul apocaliptic – cea de-a patra formă temporală – este derivat dintr-o receptare unilaterală a Timpului istoric. El se manifestă printr-o îngustare a Timpului istoric doar la forma sa *explicită*. Procesul de îmbătrânire și murire este caracteristic spiritului Timpului apocaliptic. El se realizează atât la nivel fizic, cât și în sfera spirituală. Lumea este invadată de superficialitate, valoarea este înlocuită cu non-valoarea. Una dintre formele manifestării Timpului apocaliptic este boala. În special, pierderea memoriei este boala generică a unei societăți desacralizate.

Timpul apocaliptic reprezintă „*multiplicitatea de jos*”. Uniformizarea creează spațiul steril, în care toate lucrurile sunt zadarnice, trezind halucinații. Astfel, Timpul apocaliptic este o „*eternitate negativă*”.

Această formă temporală ocupă un loc dominant în romanul lui G. García Márquez. Trăirea acestui timp a fost predestinată înainte de întemeierea satului. Timpul apocaliptic a fost înscris spațiului macondian. De aceea nu putem spune că la începutul romanului întâlnim o formă germinală a acestui timp. Mai degrabă, avem o eclipsare a Timpului apocaliptic de către faptul constituirii unei lumi noi, redată prin miteme geneziace.

Însuși Timpul apocaliptic are forța de a trezi o receptare dramatică a timpului: timpul, în variatele sale ipostaze, este unul dintre marile fenomene revelate. Dar trăsăturile acestui timp se manifestă indiferent de conștientizarea lui. El, fiind o ultimă perioadă a ciclului, se caracterizează printr-o „*domnie a cantității*” [39]; „*Cantitatea, insistăm, nu poate decât să separe, și nu să unească; tot ceea ce pornește din „materie”, sub diferite forme, nu produce decât antagonism între „unitățile” fragmentare care sunt la extrema opusă a adevăratei unități, sau care cel puțin tind spre aceasta cu toată greutatea unei cantități care nu mai e echilibrată de calitate*” [40].

José Arcadio Buendía a fost primul, care și-a dat seama de golul apocaliptic, de faptul că timpul nu se mai mișcă și că mecanismul timpului s-a dereglat. Deci e vorba de un timp ieșit din țâțâni, un timp, care încetează de a mai fi cardinal, devenind ordinal. Genialitatea lui José Arcadio Buendía a fost interpretată drept nebunie. Numai Melchiade cunoștea această taină înregistrând-o în manuscrisul său încifrat.

Doar la bătrânețe Úrsula a început să simtă deteriorarea progresivă a timpului. „*„Anii de acum nu mai sunt ca pe vremuri”, obișnuia ea să spună, simțind cum realitatea cotidiană îi scapă printre degete. Altădată, gândea ea, copiii creșteau foarte încet [...] În schimb acum, când nu avea nimic de făcut și când umbla de dimineață până seara ducându-l pe Jose Arcadio în cârcă, proasta calitate a timpului o obligă să lase lucrurile făcute doar pe jumătate. Adevărul era că Ursula se încăpățână să nu voiască a îmbratrâni*” [41].

Până la diluviu lumea macondiană se află într-o continuă proliferare cantitativă. Se extinde casa familiei Buendía, satul se transformă în oraș, progresul tehnic inundă localitatea cu invențiile sale (magnetofon, telefon, cale ferată etc.), se declanșează „*uraganul companiei bananiere*”, prostituțiile locale sunt înlocuite cu matroanele pariziene, rășcoalele se transformă în măceluri, Petra Cotes înmulțește cantitatea animalelor prin excesul de sex, Aureliano al Doilea progresează în capacitățile sale de consumator alimentar etc. . Dar a fi cu adevărat valoros nu e tocmai același lucru cu a fi considerat de valoare. Astfel, proliferarea materială și progresul nu pot contribui la mântuirea sufletului.

În această lume invadată de superficialitate, sentimentul este atenuat de efemeritatea senzaționalului, miracolul fiind înlocuit cu un pseudo-miracol (progresul tehnic uimește mai mult decât Natura însăși). Situația devine și mai lamentabilă în momentul, în care practicismul vieții paralizează capacitatea uimirii în fața miracolului. Drept exemplu poate servi Fernanda, pe care n-a uimit-o înălțarea frumoasei Remedios, ci a deranjat-o faptul că aceasta i-a luat cearșafurile, rugându-l pe Dumnezeu să i le restituie.

Însă mult mai periculoasă este extinderea Timpului apocaliptic în sfera spirituală, el înghite nemilos sufletele oamenilor. Boala este una din formele manifestării Timpului apocaliptic. Boala generică a societății macondiene este pierderea memoriei. Molima însonniei, al cărei punct culminat ajunge a fi „*cufundarea într-un fel de idiotie fără trecut*” [42] și care fusese vindecată de Melchiade, a constituit doar o anunțare a marelui pericol. Cea de-a doua cufundare în uitare rămâne incurabilă. Scepticismul – derivat din uitare – avansează până la nesiguranța propriei ființări. Lui Aureliano Babilonia, care „*ratăcea prin labirintul sângelui*”, preotul, care s-ar cuveni să fie un îndrumător în credință, îi replică: „*Din partea mea, m-aș mulțumi să fiu sigur că și tu și eu existăm cu adevărat în clipa de față*” [43].

Timpul apocaliptic eclipsează celelalte forme temporale. Din perspectiva lumii macondiene sclerozarea memoriei înseamnă îndepartarea multiplicității de jos de unitatea primordială (de sus).

Acest fapt situează la poluri contradictorii aceste două forme temporale – Timpul istoriei sacre și Timpul apocaliptic. „*lumea e cu atât mai puțin „unificată“, în sensul real al cuvântului , cu cât devine astfel mai uniformizată*“ [44].

Orașul cu oglinzi din visul lui José Arcadio Buendía nu este altceva decât multiplicarea cantitativă a lucrurilor. Acest tip al repetiției nu este de ordin material ci faptic. Proeminența repetițiilor, care ocultează diferențierile creează iluzia unui cerc vicios, asemeni poveștii „*cu cocoșul roșu*“ un joc fără sfârșit [45]. Pilar Ternera constată că „*Istoria familiei nu era decât un antrenaj de repetiții inevitabile, o roată turnantă care ar fi continuat să se învârtască în veci, dacă nu ar fi fost uzura progresivă și iremediabilă a osiei ei*“ [46]. Iar „*Ursula își confirmă impresia ca timpul se învârteste pe loc*“ [47]. Colonelul Aureliano Buendía nu poate să sfârșească „*Cercul vicios al războiului*“ [48]. Și Aureliano pe cel al chefurilor etc. .

Dar Repetițiile Timpului apocaliptic, care sunt superficiale, în nici un caz nu trebuie confundate cu cele ale Timpului eternei reînțarceri, care sunt calitative în substanța sa. Omogenizarea repetiției apocaliptice, care pietrifică sau solidifică viul, este motivul generării sentimentului solitudinii. În acest mod, singurătatea este sentimentul caracteristic al Timpului apocaliptic. Toate personajele macondiene cunosc această stare sufletească. Iar fuga de singurătate nu poate decât să multiplice acest sentiment. Doar recunoașterea și resemnarea cu singurătatea poate ușura chinul sufletesc, poate mântui sufletul. Acceptarea destinului singurătății este unica soluție rezonabilă în condițiile domniei Timpului apocaliptic, deoarece acesta este singurul mod, în care poți să-ți exprimi iubirea față de sacralitate și, prin urmare, să menții legătura cu unitatea supremă. Doar descoperind privilegiile singurătății colonelul Aureliano Buendía se vindecă de orgoliu, iar Amaranta de ură, chiar și pe Fernanda „*singurătatea o făcu mai umană*“ [49].

Timpul apocaliptic se extinde și se aprofundează în lumea macondiană prin diverse metode. Dar trebuie să se știe că nici o catastrofă nu este întâmplătoare, nici o lume nu se sfârșește fără ca germenele morții să se afle în ea însăși, fără ca propriul său destin să ceară realizarea acestui sfârșit. Timpul apocaliptic poate fi asociat cu nemărginitul pustiu al nisipului. Această condiție a ființării, scriitorul și filosoful român, Emil Cioran o concepe ca pe o cădere din timp și a denumit-o destul de reușit, fiind adecvată stării, „*eternitate negativă*“ sau „*eternitate rea*“ [50]. Însuși titlul romanului *Un veac de singurătate* sugerează eternitatea însingurării. Deci, Timpul apocaliptic fiind pseudo-entropic, constituie o superficializare a actului.

Concluzii

Timpul constituie o dimensiune universală multilaterală, complexă și misterioasă, care cu greu poate fi prins în limitele unor parametri definitorii. Dacă știința explică fenomenele lumi înconjurătoare și rezultatele experimentelor și teoriilor sale se adresează conștientului, atunci domeniul creației artistice, care tinde să exprime realitatea și adevărurile vieții redată într-o formă plastică, se adresează gândirii subconștiente. În acest sens, scriitorul latino-american Gabriel García Márquez în creația sa, dar în special, în romanul *Un veac de singurătate*, cu deosebit talent prezintă categoria timpului. Aici timpul nu este un decor cronologic, nici o abstracție a eternității, ci o entitate multiplă și complexă. În investigația de față, pornind de la conținutul calitativ al timpului, cât și de la cel al imaginii figurative a mișcării, am dedus formele temporale cele mai reprezentative din romanul garciamarquezian. Am dezvăluit specificitățile formelor temporale macondiene. *Timpul istoriei sacre* reprezintă *unitatea de sus*. El este un timp mitic, generator de viață și energie. Fiind un timp creator de lumină, este antientropic. Substratul fundamental îl constituie sacralitatea sau dacă e să-l traducem în termeni afectivi – Iubirea. Cea de-a doua formă temporală este *Timpul eternei reînțarceri*. Ea reprezintă *multiplătatea de sus*. Timpul eternei reînțarceri tinde în continuu către acel mister care generează legități, este amintirea și revenirea la plenitudinea timpului primordial. Timpul eternei reînțarceri fiind antientropic, contribuie la regenerarea continuă a lumii. A treia formă temporală macondiană este *Timpul istoric*. Timpul istoric macondian este timpul *unității de jos*. Supunându-se legii entropiei, este un timp ireversibil, adică,

care favorizează coerența evenimentelor, din perspectiva logicii umane cotidiene. *Timpul apocaliptic* – cea de-a patra formă temporală – este derivat dintr-o receptare unilaterală a Timpului istoric. El reprezintă *multiplicitatea de jos*, adică, omogenizarea repetiției mecanice și uniformizarea sterilă a existenței.

La fel de important este raportul dintre aceste forme temporale. Pe lângă prezența preponderentă a Timpului apocaliptic, merită să fie menționat mecanismul subtil al actualizării celor patru forme temporale, care se manifestă pe parcursul romanului atât în plan succesiv, reprezentând patru etape ale evoluției macondiene, cât și prin intervenții de scurtă durată.

Originalitatea timpului macondian constă în jocul magic al virtualizărilor și actualizărilor formelor temporale. Consubstanțialitatea formelor temporale, pe de o parte, și raporturile lor de contrarietate și contradicție, pe de altă parte, conferă romanului o atmosferă mitică, în care se justifică orice coexistență și trezește o gamă de afecțiuni, printre care starea estetică.

În cele din urmă, am putea conchide că unul din meritele romanului *Un veac de singurătate* și, respectiv ale lui Gabriel García Márquez, constă în faptul că autorul dezvăluie și existența virtuală a timpului, în care regăsim prelungirile invizibile ale ființei. Iar prodigiousul timp macondian impresionează tocmai prin forța revelatoare a zonei imaginarului.

Referințe

- [1] Dulcan, Dumitru Constantin, *Inteligența materiei*, Eikon, Cluj-Napoca, 2011.
Nicolescu, Basarab, *Transdisciplinaritatea (manifest)*, Editura Polirom, Iași, 1999.
- [2] Mânzat, Ion, *Psihologie transpersonală*, Iași, Cantes, 2002;
Mohârță, Ionel, *Psihologia Sonoluminică. Un Proiect de Psihologie cuantică*, Ed. Ars Docendi, București, 2011.
- [3] Dulcan, Dumitru Constantin, *Mintea de dincolo. Sinteza și semnificația experiențelor morții clinice*, Eikon, Cluj-Napoca, 2013.
- [4] Гаряев П. П., Кокая А. А., Мухина И. В., Леонова-Гаряева Е. А., Кокая Н. Г., *Влияние модулированного биоструктурами электромагнитного излучения на течение аллоксанового сахарного диабета у крыс // БЭБиМ*, 2007, т.143, № 2, стр. 155;
Лазарев, Сергей Николаевич, *Диагностика кармы*, Санкт-Петербург, т. 1-12, 1993-2007.
- [5] H. Bergson, Henri, *Materie și memorie*, Polirom, Iași, 1996.
- [6] Heidegger, Martin, *Ființă și Timp*, Editura Jurnalul literar, București, 1994.
- [7] Proust, Marcel, *În căutarea timpului pierdut*, Editura Moldova, Iași, 1991.
- [8] Mann, Thomas, *Muntele vrăjit*, RAO, 2010.
- [9] Georgescu, Paul Alexandru, *Literatura hispano-americană în lumină sistemică*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1979.
- [10] *Borges despre Borges. Convorbiri cu Borges la 80 de ani*, Editura Dacia Cluj, 1990, pag. 112.
- [11] Gabriel García Márquez este romancier și nuvelist columbian, născut la 6 martie 1927, în municipiul Aracataca. În 1982 i se decernează Premiul Nobel. Opere remarcabile: *El coronel nu tiene quien le escriba*, 1961 (*Colonelului nu are cine să-i scrie*); *Los funerales de la Mamá Grande*, 1962 (*Funeraliile bunicii*); *Cien años de soledad*, 1967 (*Un veac de singurătate*); *El otoño del patriarca*, 1975 (*Toamna patriarhului*); *Crónica de una muerte anunciada*, 1981 (*Cronica unei morți anunțate*); *El general en su laberinto*, 1989 (*Generalul în labirintul său*); *Del amor y otros demonios* (*Despre dragoste și alți demoni*) etc..
- [12] „poate părea că există, într-un anumit sens, multiplicitate la cele două puncte extreme, la fel cum există în mod corespunzător, după cele ce am spus, unitatea de o parte și „unitățile“ de cealaltă; dar noțiunea de analogie universală se aplică în mod strict și aici, și, în timp ce multiplicitatea principală este conținută în adevărata unitate metafizică, „unitățile“ aritmetice sau cantitative sunt dimpotrivă conținute în cealaltă multiplicitate, aceea de jos: și, să remarcăm în treacăt, simplul fapt de a putea vorbi de „unități“ la plural nu arată destul cât de mult ceea ce socotim astfel este departe de adevărata unitate? Multiplicitatea de jos este, prin definiție, pur cantitativă, și s-ar putea spune că e cantitatea însăși, separată de orice calitate; dimpotrivă,

*multiplicitatea de sus, sau ceea ce numim astfel în mod analogic, este în realitate o multiplicitate calitativă, adică ansamblul calităților sau atributelor care constituie esența ființelor și lucrărilor“; Guénon, René, *Domnia cantității și semnele vremurilor*, Editura Humanitas, București, 1995, pag. 13.*

[13] Eliade, Mircea, *Morfologia și funcția miturilor // Secolul XX*, 205-206, 1978;

Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, Humanitas, București, 2013.

[14] Barthes, Ronald, *Mitologii în cartea Romanul scriiturii*, Editura Univers, București, 1997.

[15] García Márquez, *Un veac de singurătate*, Elsnerdruck, Berlin, 1995, pag. 7.

[16] „„, *O eră nouă“ se deschide cu zidirea fiecărei case. Orice construcție este un început absolut, adică tinde să restaureze clipa inițială, plenitudinea unui prezent care să nu conțină nici o urmă de „istorie““; Eliade, Mircea, *Drumul spre centru*, Editura Univers, București, 1991, pag. 63.*

[17] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed. cit., pag. 13.

[18] C. S. Lewis, *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii*, Editura Humanitas, București, 1997, pag. 110.

[19] García Márquez, *Un veac de singurătate*, Berlin, 1995, pag. 170.

[20] Ibidem, pag. 313-314.

[21] „*Veșnica Reîntoarcere nu înseamnă neapărta reveresibilitate. Anotimpurile revin mereu, dar e de neconceput ca primăverii să-i urmeze iarna, și acesteia toamna. Nu e exclus să asistăm la conturarea unui model cosmologic cu Veșnica Reîntoarcere, intrinsec ireversibil: căci, în măsura în care nașterii Universului îi revine de acum un model fizic, n-am mai avea de a face cu un eveniment unic, ci cu un eveniment susceptibil de repetare, dacă se repetă condițiile cel fac posibil“; Ilya Prigogine, Isabelle Stengers, *Între eternitate și timp*, Humanitas, București, 1997, pag. 181.*

[22] „*Și să nu ne închipuim cumva că, deci, contracția rămâne exterioară fața de ceea ce contractă, sau că această diferență rămâne exterioară repetiției: ea este partea integrantă a acesteia, partea constituentă, este adâncimea fără de care nimic nu s-ar putea repeta la suprafață“; Deleuze, Gilles, *Diferență și repetiție*, Editura Babel, București, 1995, pag. 438.*

[23] Ibidem, pag. 124.

[24] Ibidem, pag. 26;

Eliade, Mircea, *Mitul eternei reîntoarceri*, Univers Enciclopedic, București, 2011.

[25] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 190.

[26] V. Kernbach, *Mit, mitogeneză, mitosferă*, Editura Casa Școalelor, București, 1995, pag. 211.

[27] Marcus, Solomon, *Timpul*, Editura Albatros, București, 1985., pag. 161.

[28] Ibidem, pag. 130.

[29] Vernant, Jean-Pierre, *Mit și gândire în Grecia Antică“* (vol. I) și „*Mit și religie în Grecia Antică“* (vol. II), Editura Meridiane, București, 1995, pag. 68.

[30] Marcus, Solomon, op.cit., pag. 141.

[31] Ilya Prigogine, op.cit., pag. 64.

[32] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 182.

[33] Ibidem, pag. 87.

[34] J. P. Vernant, op.cit., pag. 160.

[35] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 20.

[36] N. Hartmann, op.cit., pag. 86.

[37] Vernant, Jean-Pierre, op.cit., pag. 69.

[38] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 41.

[39] „*mersul descendent al manifestării [...] de la polul pozitiv sau esențial al existenței către polul său negativ sau substanțial [...] ultima perioadă a ciclului trebuie să tindă în mod deosebit să se afirme ca „domnia cantității““; Guénon, René, op.cit., pag. 48.*

[40] Guénon, René, op.cit., pag. 53.

[41] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 221-222.

[42] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed.cit., pag. 45.

[43] Ibidem, pag. 358.

[44] Guénon, René, cit., pag. 57.

[45] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed. cit., pag. 46.

[46] Ibidem, pag. 347.

[47] Ibidem, pag. 201.

[48] Ibidem, pag. 127.

[49] García Márquez, *Un veac de singurătate*, ed. cit., pag. 320.

[50] „*Ceialți cad în timp; eu unul am căzut din timp. Eternității ce se înalță deasupra lui îi urmează o alta ce se situează dedesubt, zonă sterilă unde nu mai simți decât o singură dorință: să intri iar în timp, să te înalți până la el cu orice preț, să-ți însușești din el o părticică în care să te așezi spre a-ți da iluzia unui cămin. Dar timpul e închis, dar timpul e de neatins; iar această eternitate negativă, această eternitate rea este făcută din imposibilitatea de a pătrunde în timp*“; Cioran, Emil, *Căderea în timp*, Editura Humanitas, București, 1994, pag. 163-164.